

LIMITA ESTICĂ A RĂZEȘILOR ÎN BASARABIA

Maria CIGOLEA

Cuvinte cheie: Basarabia, răzeși.

Keywords: Bessarabia, freeholders.

ABSTRACT:

The eastern limit of the freeholder's villages in Bessarabia. The freeholder's villages are spread in large part, to their old location in geographic space. This location is significant because it reflects the spread of the eastern part of Bessarabia in freeholders settlements. In other words, it tells us that were populated parts of the territory between the Prut and Dniester, which was the "empty" during the nineteenth century.

Pentru a înțelege fenomenul de răspândirea satelor răzeșești, considerăm potrivit să lămurim mai întâi ce reprezintă satele de răzeși în perioada secolului al XIX-lea, față de acelea întemeiate dinainte sau de prin vremea descălecatului. Multe sate răzeșești s-au creat după această dată, în decursul veacurilor următoare. Din noianul de sate numite laolaltă de răzeși, putem face distincțiunea între cele vechi, primitive — care, singure, ne-ar interesa sub raportul celor urmărite de noi — și acelea mai noi, create ceva mai târziu? De la început putem spune că această prezentare nu s-a arătat posibilă decât prin urmărirea fiecăruia în parte, potrivit cu documentele timpului, ceea ce nu poate duce decât la concluzii parțiale, deoarece nu găsim în documente toate satele existente în acele vremuri.

Acest inconvenient poate fi depășit, deoarece răspândirea satelor răzeșești mai noi, nu a tulburat localizarea vechilor sate, ele întemeindu-se în jurul celor primitive, la mică distanță, prin fenomenul de „roire” al satelor. Astfel roirea, duce la neconținută înmulțire a satelor răzeșești, — și a continuat până pe la începutul veacului al XIX-lea, paralel, s-au ivit cauze care stârpeau numeroase sate ca acestea. De exemplu boierii și mănăstirile, în epoca formării marilor latifundii, au cotopt numeroase moșii răzeșești ale căror locuitori au rămas simpli clăcași, iar satele lor, după o perioadă, au încetat a se mai numi sate răzeșești; rezultatul fiind - pierderea lor prin rânduiala celorlalte. Marea majoritate a satelor existente dinainte de descălecat au dat naștere primelor sate răzeșești. Ele nu s-au format dintr-o dată; erau deja existente ci doar numirea lor le-a fost aplicată ceva mai târziu. (V. Tufescu, *Răspândirea satelor de răzeși*, Contribuții la studiul populației Moldovei, extras din revista “Arhivele Basarabiei,” nr.1, 1934, Chișinău)

Pentru țaranul român identitatea de răzeș a constituit și constituie încă un fel de emblemă nobiliară, chiar dacă împrejurările grele ale vremurilor de cumpănă l-au înlăturat din poziția lui socială și de multe ori l-au adus la sapă de lemn. Și chiar dacă nu mai posedă nici un zapis care să-i ateste obârșia, originea

sa răzășească, care înseamnă multe, a rămas un reper social în istoria locurilor și localităților din Moldova în secolul al XIX-lea.

În prefața lucrării „Statistica răzeșilor”, P. Poni scrie: ”Istoricii au căutat prin urice și hrisoave să afle care este originea răzeșilor. Dar cercetările nu au dus la lumină completă asupra acestei clase atât de interesante a populației noastre rurale.” (P. Poni „Statistica răzeșilor,” Academia Română, București, 1921. p. 3) Tot el, folosind informațiile culese în anul 1912, dar și alte izvoare precum Condica liuzilor (1803-1833) (Codrescu, Uricarul t. VII și VIII) și Catagrafia locuitorilor din Moldova (1864), a dat cea dintâi hartă a răzeșilor din Basarabia. De-a lungul timpurilor, această clasă socială a fost jefuită de pământuri de către boierii lacomi de avere, folosind atât forța cât și viclenia. O situație statistică și o situare teritorială ale răzeșilor se pot face doar în secolul al XIX-lea. Atunci, la jumătatea secolului al XIX-lea, se consideră că răzeșii ca structură socială proveneau din locuitorii băștinași ai României, mulți dintre ei fiind și coborâtori din familiile cele mai ilustre ale nației, care făceau odată fala și apărarea țării. (P. Poni, *op.cit.*, p.3-4)

P. Poni conturează teza istoriografică potrivit căreia proprietatea răzeșilor a fost câștigată de ascendenții lor cu prețul sângelui pe câmpurile de luptă, ori prin slujbe importante. El chiar conturează un loc aparte răzeșilor , considerându-i drept o rămășiță a timpului trecut, dar schimbată după nevoile timpului, purtând numele foarte cunoscut în graiul poporului nostru, de răzeși în Basarabia și de moșneni în Țara Românească.. (*Ibidem*)

Răzeșimea are individualizare foarte clară, după locul ocupat în structura economico-socială a proprietății. Literatura de specialitate s-a oprit asupra acestei clase sociale, atunci când a dat prioritate discuțiile despre țărănimea liberă. (G. Crăciun, *Moldova în vremea lui Grigore Alex. Ghica 1849-1856, structuri economice-sociale*, Iași, 1996, p 86-163)

Situația răzeșilor între Prut și Nistru, în perioada secolului al XIX-lea, este relevantă în plan geografic, pe orizontală, începând cu statistica din anul 1803 când găsim în Basarabia 138 sate răzeșești, și până la începutul secolului al XX-lea (1912). Cel mai mare ținut, Orhei, ocupă teritoriul de la Prut până la Nistru și teritoriile actuale ale județelor Bălți și Chișinău. Cele mai multe sate cu răzeși se găseau în acest ținut 97 la număr. În ținutul Soroca găsim răzeși așezați în 18 sate. De asemenea și în partea de peste Prut a ținutului Iași găsim răzeși în 20 de sate. Ținutul Greceni cuprinde decât două sate de răzeși. Codru era numit – partea răzeșească a Tigheciului, aici găsim doar un sat răzeșesc, celelalte sate sunt trecute ca fiind proprietatea logofătului Costache Ghica.

Vom prezenta numărul satelor răzeșești din Basarabia, ce sunt trecute în Condica liuzilor, în conformitate cu datele surprinse în 1912 de P. Poni, în lucrarea sa. Redau aceeași împărțire administrativă și este trecut în dreptul lor numărul birnicilor.

Sate răzeșești din ținuturile dintre Prut și Nistru trecute în Condică la 1803 (P. Poni, *op. cit.* p.40):

Greceni, ținutul Cahul – 2 sate (169)

Orheiul, Ocolul Cogâlnicului – 8 sate (477)

Codrul, Fălciu – 5 sate (482)

Ocolul Botnei, ținutul Tighina, 14 sate – 744
Ocolul Bâcovățului, ținutul Orhei, 3 sate – 267
Călărași, 6 sate – 340
Ocolul Ichelului, 6 sate – 185,
Ocolul Răutului de Jos, 7 sate – 309
Ocolul Răutului de sus, 6 sate – 274
Ocolul Nistrului de Sus, 6 sate – 428
Ocolul Nistrului de Jos, 3 sate – 168
Ocolul Măetenilor, 8 sate – 267
Ocolul Câmpului, 17 sate – 594,
Ocolul Câmpului de Jos, 6 sate – 235,
Ocolul Câmpului de Sus, 3 sate – 166,
Soroca, ocolul Mijlocului, 4 sate – 216,
Ocolul Nistrului de Jos, 2 sate – 93,
Ocolul Nistrului de Sus, 3 sate – 110,
Ocolul peste Răut, 1 sat – 17,
Ocolul Cului, ținutul Iași 13 sate – 503,
Ocolul Ciuhurei de Sus, ținutul Iași 6 sate – 132,
Ocolul Ciuhurei de jos, 5 sate – 223,
Ocolul peste Prut, 9 sate - 345

O descriere mai amănunțită din punct de vedere economic, găsim în scrierile lui Zamfir Arbore. (Zamfir Arbore ”*Basarabia în secolul al XIX-lea*,” București, 1898) După afirmațiile lui existau la 1902, în Basarabia 151 sate răzeșești, situate, majoritatea în partea centrală a țării și anume: 63 în județul Chișinău, 39 în Bălți, 25 în Soroca și 17 Orhei. La sudul Basarabiei, în Bugeac, găsim în *Dicționarul geografic al Basarabiei* patru sate răzeșești, trei dintre ele situate în ținutul Ismail și unul în ținutul Akkerman.

În partea de nord a Basarabiei, județul Hotin nu găsim decât trei sate cu răzeși. În perioada stăpânirii turcilor pe teritoriului Bugeacului, era populat de tătari ceea ce era dificil românilor conviețuirea prin mijlocul lor, motiv pentru care nu găsim sate de răzeși. Observăm că satele răzeșești sunt de două feluri, în unele sate găsim numai răzeși, altele mixte pe lângă răzeși găsim și un număr de locuitori ascendenții care au fost clăcași și care pe la 1861, împrumătăriți. Numărul clăcașilor din satele mixte era destul de mare, care se ridica – 68,426. Pentru totalitatea satelor răzeșești, reprezenta 83% și 17% foști clăcași.

O mare parte a răzeșilor îi întâlnim în regiunile deluroase, specifice lor.

În Moldova comparativ cu Basarabia, în secolului al XIX-lea, răzeșii erau în proporție de 80%. De exemplu în patru județe: Putna, Tutova, Tecuci și Bacău, numărul lor e cuprins între 12.900 și 11.100. În Vaslui, Corvului, Fălciu, Roman, Neamț - numărul variază între 8.700 - 3.700. În regiunile de deal cum sunt Iași, Botoșani, Dorohoi, Suceava întâlnim un număr foarte mic de răzeși.

La fel din Condica liuzilor aflăm că Tigheciul din Moldova, își pierde libertatea în anul 1803. În condică este trecut lângă alte sate din Codru, în Basarabia, aparținând ca proprietate lui Costachi Ghica.

În concluzie aducem situația geografică a răzeșilor în Basarabia de răsărit în perioada secolului al XIX-lea, dar și existența acestei clase sociale pe acest

teritoriu. Dacă e să analizăm din punct de vedere geografic, urmărind harta Basarabiei, limita estică a răzeșilor, o găsim până în dreptul unui vechi vad al Nistrului, și anume a localităților din ținutul Orhei, Tighina care formează această limită. Avem localități situate la nordul Basarabiei, centrul, dar și foarte puțin populat în sudul provinciei.

Explicația o găsim în “mândria răzeșilor” care îi îndeamnă să ducă o viață cât mai îndepărtată de a clăcașului și cât mai apropiată de a claselor superioare. Sătenii se diferențiau vădit în două clase sociale: răzeșii și mazilii – urmași din timpul lui Ștefan cel Mare, pentru care au un cult deosebit de puternic. Ei formând pătura conștient nobiliară a satelor.

BIBLIOGRAFIE

Arbore Z., *Basarabia în secolul al XIX-lea*, București, 1898.

Codrescu T., *Uricarul* t. VII și VIII.

Crăciun G., *Moldova în vremea lui Grigore Alex. Ghica 1849-1856, structuri economice-sociale*, Iași, 1996.

Poni P., *Statistica răzeșilor*, Academia Română, București, 1921.

Tufescu V., *Răspândirea satelor de răzeși*, Contribuții la studiul populării Moldovei, extras din revista “Arhivele Basarabiei,”nr.1, 1934, Chișinău.

Maria CIGOLEA
Universitatea de Vest din Timișoara
E-mail: maria_cigolea@yahoo.com